

עצימת עיניים במשפט פלילי - בחירה להתעלם מעובדות שוות ערך למודעות

בכדי להרשיע אדם בעבירה, יש להוכיח התקיימותם של שני יסודות: מעשה פלילי ומחשבה פלילית - כלומר מודעות למעשה, לנסיבות האירוע ולתוצאות האפשריות שעשויות להיגרם בעקבותיו. אך מה עושים כאשר אדם בוחר להתרחק מהעבירה ומהנוגע לה ביודעין מתוך מטרה שלא יורשע? הכירו את דוקטרינת "עצימת עיניים" או "עיוורון מכוון", אשר מהווה חריג לדרישת יסוד המחשבה הפלילית אצל נאשם ודרך חלופית להוכחת מודעותו לעבירה אותה ביצע לצורך הרשעתו בפלילים. עו"ד אסף דוק מנתח את דוקטרינת עצימת עיניים והחריגים לה וכן מסביר כיצד מתמודד החוק עם נאשם שמתחכם בצורה מודעת ומכוונת ממעשיו.

מחשבה פלילית - היסוד הנפשי הנדרש להתקיימות העבירה הפלילית

סעיף 19 לחוק העונשין קובע כי נדרשת מחשבה הפלילית בכדי שאדם יורשע בעבירה פלילית אלא אם כן נקבע במפורש כי היסודות אחריות קפידה ורשלנות מספיקים. סעיף 20 הבא אחריו, מפרט אודות יסוד המחשבה הפלילית, וקובע כי הנאשם צריך להיות מודע לטיב מעשיו, לנסיבות ולתוצאות האפשריות הקבועות בהגדרת העבירה. הסעיף מפרט עוד כי ביחס להסתברות קיום התוצאה הקבועה בהגדרת העבירה, נדרש להוכיח כי לאדם הייתה כוונה לגרום להן או שהתקיימה אצלו **פזיזות המוגדרת כשני מצבים:**

- א. **אדישות** - האדם פעל בשוויון נפש לאפשרות גרימת התוצאות האמורות.
- ב. **קלות דעות** - האדם נטל סיכון בלתי סביר לאפשרות גרימת התוצאות האמורות מתוך תקווה להצליח למנוע אותן.

כיצד אפוא ניתן לטעון כי בעת ביצוע העבירה התקיימה בראשו של אדם **מחשבה פלילית**? המאמר הבא יידון בשאלה זו תוך הסבר על דוקטרינת עצימת עיניים.

מהם היסודות הנדרשים להתקיימותה של עבירה פלילית?

עבירה מורכבת מהיסוד הנפשי של המחשבה הפלילית ומיסוד עובדתי. התנהגותו של האדם, הנסיבות שהפכו את אותה התנהגות לאסורה, קרי הרכיב הנסיבתי, והתוצאה של ההתנהגות, מרכיבים את היסוד העובדתי. אולם, היסוד העובדתי אינו מספיק בכדי להרשיע אדם בביצוע עבירה, אלא יש גם להוכיח כי התקיימה אצל האדם מודעות לטיב מעשיו, לנסיבות האירוע ולתוצאות האפשריות שעשויות להיגרם מכך, כלומר שהתקיים היסוד הנפשי של המחשבה הפלילית. בסיכומו של דבר, הדרישה של המשפט הפלילי הוא שהיסוד הנפשי יוליד את היסוד העובדתי, כלומר, שמתוך מחשבה פלילית יבוצע המעשה האסור.

היסוד הנפשי מתייחס לעבירה התנהגותית בה נדרש להוכיח את המודעות של הנאשם כלפי כל אחד מהרכיבים העובדתיים של העבירה. כמו כן, היסוד הנפשי מתייחס לעבירה תוצאתית, בה נדרש להוכיח את היסוד הנ"ל כלפי תוצאות המעשה שיכול להתבטא בכוונה, כלומר בראייה מראש את התרחשות התוצאה כאפשרות סבירה לוודאי, או להבדיל בפזיזות המתבטא בקלות דעת או באדישות.

כיצד ניתן להוכיח את מחשבותיו של העבריין בעת פעולותיו? ובכן הדבר אינו פשוט ונובע מהתפיסה במשפט הפלילי, כי אזרחי המדינה נותנים דין וחשבון טרם פעולותיהם. הדבר מהווה קושי מכיוון שבמציאות לעיתים מעשינו אינם נעשים בתשומת לב קפדנית.

דוקטרינת עצימת עיניים - בחירה מכוונת להתעלם מעובדות שוות ערך למודעות

"עצימת עיניים" (shutting one's eyes) או "עיוורון מכוון" (wilful blindness), הינם חריג לידיעה ממשית של רכיב הכוונה הפלילית ודרך חלופית להוכחת הידיעה הממשית.

חוק העונשין מחיל מודעות לנסיבות ולטיב המעשה על ידי מי שחשד באפשרות קיומן ונמנע מלברר אפשרות זו - קרי עצם את עינו. סעיף 20(ג) לחוק קובע כי יש לראות אדם שחשד בדבר אפשרות קיום הנסיבות או בדבר טיב ההתנהגות כמי שהיה מודע אליהם או נמנע מלבררם. במילים אחרות, חשוד שנמנע מלברר על התוצאות שעלולות להתקיים כתוצאה מהתנהגותו, למעשה, "עצם את עינו" באופן מכוון. הדבר אפוא מהווה דרך חלופית להוכחה של רכיב הכוונה הפלילית.

דרישת החוק הינה **לחשד סובייקטיבי** באשר לקיומה של נסיבה עקב חשד סביר או ממשי שמא היא אכן מתקיימת, והימנעות, לפני המעשה, מבדיקת המצב וביורו.

מתי לא מתקיים היסוד הנפשי של עצימת עיניים?

עבירות שלמעשה חלה בהן אחריות קפידה כגון בעבירות תנועה, אי תשלום שכר מינימום, חלק מהסעיפים בחוק איסור הלבנת הון, גרימת רעש או זיהום אוויר ועוד, אין צורך להוכיח כוונה פלילית ולמעשה המונח עצימת עיניים לא חל בהן. במילים אחרות, מדובר בעבירות בהן אין צורך להוכיח את היסוד הנפשי של המחשבה הפלילית אלא די כי היסוד העובדתי יתקיים.

חריג נוסף לכלל, נוגע לעבירת הפרת אמונים, בה אין צורך להוכיח עצימת עיניים או מחשבה פלילית מאז שנת 2004 לנוכח הפסיקה של בית המשפט העליון בה נקבע כי בעבירה זו לא נדרשת מחשבה פלילית ייחודית ודי להסתפק במודעות להיבט הפיזי של המעשה. כמו כן, בסעיפים מסוימים בחוק האוסר על הלבנת הון, נשלל במפורש שימוש בכלל כאמור.

סוף מעשה במחשבה תחילה: האם ניתן להוכיח את יסוד הכוונה הפלילית גם כאשר המעשה קדם למחשבה?

במשפט הפלילי קיים עקרון המזיגה העוסק ביחסים שבין המחשבה הפלילית להתנהגות, המושתת על התפיסה שהמעשה האסור יבוצע מתוך המחשבה. העיקרון למעשה מבקש למנוע מצבים בהם אדם יורשע באופן מקרי, אלא רק כאשר המעשה הפלילי נבע מהמחשבה הפלילית. במקרים בהם המעשה קדם למחשבה בית המשפט נוטה לקבוע כי ההתרחשויות נעשו באופן אקטיבי ובשלב מסוים המחשבה הפלילית חברה אליהם.

בכל מקרה, נדרשת הוכחת המחשבה הפלילית בכדי להרשיע חשוד בעבירה, גם אם אותו חשוד כאמור, לא בירר אודות התוצאות האפשריות העשויות להיגרם ממעשיו. אי בירור כאמור, מהווה חלופה המוכיחה את רכיב הכוונה. על כן, במידה ונעצרת בחשד למעורבות בפלילים או הוגש נגדך כתב אישום והנך טוען לחפותך, כדאי שתפנה באופן מיידי לעורך דין פלילי המנסה בתחום, שיציג את גרסתך באופן מיטבי ויפעל למען שחרורך לחופשי. במידה ואתם זקוקים לייעוץ משפטי מקצועי בנושא, פנו ללא דיחוי להתייעצות עימנו בטלפון **052-6885006** או השאירו פרטים ונשמח לסייע ולהציע לכם מענה ופתרונות מקצועיים בהתאמה אישית. הפניה אינה כרוכה בהתחייבות כל שהיא מצדכם. סודיות מלאה מובטחת.